

שקלא וטריא

— סכום על דף היומי —

הידושין בב

לעלו נשמת
דינה ליבא בת עטל ז"ל
עובדיה חיים בן רחל ז"ל
תנצב"ה

א"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה מתקיימין
אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן
(שמעריש שיתקיים תורתו) שנאמר
{משלי ח} אני חכמה שכנתי ערמה (סוטה כא):

הברייתא דורשת את הפסוקים דלהלן:

**וְרֵאִיתָ בַּשָּׂבִיָּה אֵשֶׁת יִפְתָּר וְחִשְׁקָהּ כִּהּ וְלִקְחָהּ לָךְ לְאִשָּׁה:
וְהַבָּתָּה אֶל-תּוֹךְ בֵּיתְךָ וּגְלַחָהּ אֶת-רֹאשָׁהּ וְעִשְׂתָּהּ אֶת-צַפְרָנֶיהָ:**

ת"ר

וראית בשביה בשעת שביה דהיינו שמתחילה נתן עיניו בה, ולא שלקחה למוכרה ולאחר מכן נתרצה בה,

אשת ואפילו אשת איש^ט,

יפת תואר לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות מבהמה מסוכנת למות שחוטות למרות שהיא מאוסה, ואל יאכלו בשר תמותות נבילות.

וחשקת תלה הכתוב אע"פ שאינה נאה,

בה ולא בה ובחברתה, שלא יקח שתיים, ולקחת למרות שנתגיירה שלא מרצונה מ"מ ליקוחין קידושין יש לה בה.

לך לאשה שלא יקח שתי נשים אחת לו ואחת לאביו או אחת לו ואחת לבנו,

והבאתה מלמד שלא ילחצנה^פ כלומר שלא ידחק אותה לבא עליה במלחמה.

'אהבתי את אדוני' – עד שיאמר בתחילה וישנה לבסוף

וְאִם-אָמַר יֹאמֶר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת-אֲדֹנָי אֶת-אִשְׁתִּי וְאֶת-בְּנֵי לֹא אֶצָּא חִפְשִׁי:

ת"ר אם אמר יאמר עד שיאמר וישנה.

אמר בתחילת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע שנאמר לא אצא חפשי משמע

סמוך ליציאה, עד שיאמר בשעת יציאה.

אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש אינו נרצע שנאמר אם אמר יאמר העבד

עד שיאמר כשהוא עבד.

הגמרא הבינה שכוונת הברייתא בתחילת שש היינו ממש בעת שהתחיל לעבוד, לפני שהיה לו שפחה ובנים, וסוף שש קאי על היום האחרון, ועל זה מקשה הגמרא שתי קושיות, כדלהלן:

(קושיא) מאי איריא מלא אצא חפשי תיפוק ליה דבעינן אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני וליכא?

(קושיא) ותו, ולא אמר בתחילת שש אינו נרצע שנאמר העבד - אטו סוף שש לאו

עבד הוא, והרי ביום האחרון הוא עדיין עבד.

הגמרא מתרצת שמדובר ביום האחרון, כשעדיין נשאר לו לעבוד עבודה ששווה פרוטה, שמחשבים באופן יחסי לפי ערך המכירה לשש שנים, וזה נקרא התחלה ויש לו שם 'עבד', אבל כשהתחילה הפרוטה האחרונה איז נחשב כבר לסוף, שעתה אין לו דמי עבד.

(תירוץ) אמר רבא בתחילת פרוטה אחרונה שכבר יש לו אשה ובנים, אבל לא אמר בסוף

אינו נרצע, או אם אמר בסוף פרוטה אחרונה אבל לא אמר קודם לכן, גם לא יצא:

להיות לו ולרבו אשה ובנים / לאהוב אחד את השני / רציעת חולה

יתבאר להלן תנאים נוספים הנצרכים בשביל לקיים דיני רציעה, להלן הפסוקים שהגמרא דורשת מהם את הדינים:

[שמות כא] וְאִם-אָמַר יֹאמֶר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת-אֲדֹנָי אֶת-אִשְׁתִּי וְאֶת-בְּנֵי לֹא אֶצָּא חִפְשִׁי

[דברים כא] וְהִנֵּה כִּי-יֹאמַר אֱלִיךָ לֹא אֶצָּא מֵעַמְךָ כִּי אֶהְבֵּךְ וְאֶת-בֵּיתְךָ כִּי-טוֹב לִי עִמָּךְ:

ת"ר לו אשה ובנים, ולרבו אין אשה ר"ל שמסר לו רבו שפחה, ובנים אינו נרצע שנאמר כי אהבך ואת ביתך.

לרבו אשה ובנים, ולו אין אשה ובנים אינו נרצע - שנאמר אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני .

הוא אהב את רבו, ורבו אינו אהבו - אינו נרצע שנאמר כי טוב לו עמך.

רבו אהבו. והוא אינו אהב את רבו - אינו נרצע שנאמר כי אהבך.

הוא חולה, ורבו אינו חולה - אינו נרצע שנאמר כי טוב לו פרט לחולה.

רבו חולה, והוא אינו חולה - אינו נרצע שנאמר עמך.

הגמרא מסתפקת שניהם חולין מאי ?

עמך בעינן והא איכא.

או דילמא כי טוב לו עמך בעינן והא ליכא.

תיקו

חיובי האדון כלפי העבד – מאכל, משתה, מקום שינה, מזונות לאשתו ובניו

ת"ר כי טוב לו עמך: במאכל ובמשתה שלא תהא:

אתה אוכל פת נקה והוא אוכל פת קיבר,

אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש,

אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי תבן,

מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו.

ת"ר ויצא מעמך הוא ובניו עמו.

א"ר שמעון אם הוא נמכר, בניו ובנותיו מי נמכרים?! - מכאן שרבו חייב במזונות בניו,

כיוצא בדבר אתה אומר אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו - א"ר שמעון אם הוא נמכר, אשתו מי נמכרה?! - מכאן שרבו חייב במזונות אשתו.

וצריכא הפסוק לכתוב בניו ואשתו.

דאי אשמועינן בניו, משום דלא בני מיעבד ומיכל נינהו, אבל אשתו דבת מיכל ומיעבד היא אימא תעביד ותיכול.

ואי אשמועינן אשתו, דלאו דירכה להדורי, אבל בניו דדירכייהו להדורי לחזר על הפתחים שהיא בושה, אימא לא צריכא.

[עד כאן דף כב עמוד א]

צורת הרציעה

[שמות כא] וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל-הַקָּאֵלִים וְהִגִּישׁוּ אֶל-הַדָּלֶת אֹן אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת-אֲזָנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֹלָם:
[דברים טו] וְלִקְחָהּ אֶת-הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּהּ בְּאָזְנוֹ וּבְדָלֶת וְהָיָה לָךְ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף לְאִמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה-כֵן.

ת"ר אילו נאמר אזנו בדלת הייתי אומר ידקור כנגד אזנו בדלת: דלת אין, אזנו לא לא ירצענה.

לר"ת דביאה ראשונה מותרת במלחמה אבל ביאה שניה אסורה עד שתהא בבית גיורת [והא דקאמר שלא ילחצנה וכו' היינו להתחיל למנות ירח ימים דאין יכול לדחקה לעשות סדר הפרשה עד שתהיה בביתו] ויש מיישבים פירוש הקונטרס ולא קשה מידי (1) מה שהקשה איך נתפסים יצרו דאיכא למימר דבטל הימנו יצר הרע כיון שיש לו פת בסלו שסופה להיות מותרת לו לאחר כל המעשים (2)ומה שהקשה אמאי קרי לה בשר תמותות כיון שנתגיירה הא נמי לא קשה דאיכא למימר לפי שמגיירה בע"כ ואינה גיורת גמורה קרי לה בשר תמותות (3)ומה שהקשה מתמר לא קשה דאיכא למימר דתמר לא היתה בת דוד אלא מקודם לכן היתה אמה מעוברת והא דכתיב (הפסוק מתייחס על המעשה שאמנו אנס את תמר) (שמואל ב יג) כן תלבשנה בנות המלך מעילים לא משום שהיתה בתו אלא לפי שגדלה בביתו של דוד עם בנות המלך אך אין לתרץ שפיר לפירוש הקונטרס מה חילוק בין ביאה ראשונה לשניה דמחלק גמרא לעיל ומיהו אומר ר"י דבירושלמי מצינו מחלוקת אמוראים בדבר זה והכי איתא התם רב אמר לא התיר אלא ביאה ראשונה ואני אומר לא ביאה שניה ולא ראשונה הותרה אלא לאחר כל המעשים דכתיב ואחר כן תבא אליה ובעלתה [כוונתם לומר, שרש"י רצה לבאר ברייתא זו אפילו אליבא דרבי יוחנן, אכן פשוט שלעיל הוא מסכים שתהא מותרת לשאר השיטות בביאה ראשונה]:

ניתן לקבל את סיכומי 'שקלא וטריא' השבועיים על הדף היומי במייל arielmarcus5518@gmail.com - נשמח לקבל הערות ותיקונים.

^ט תוספות ד"ה אשת אפילו אשת איש. ואע"פ דאין אישות בכותית כדאיתא פ' ד' מיתות (סנהדרין נב:) מ"מ איכא עשה דכתיב (בראשית ב) ודבק באשתו ולא באשת חבירו.

^פ תוספות ד"ה שלא ילחצנה במלחמה. פי' בקונטרס לבוא עליה משמע מתוך פירושו דבמלחמה אסור לבוא עליה כל עיקר ואפילו ביאה ראשונה אינו מותר עד לאחר כל המעשים

ותימה [תוס' מקשים עליו ג' קושיות ובסוף ישבו שיטות] (1)א"כ מאי קאמר לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע עד דבמלחמה אסור עד שיבא לביתו ולאחר כל המעשים היאך נתפסים יצרו בכך אכתי איכא יצר הרע במלחמה ובביתו עד ירח ימים (2)ועוד קשה אמאי קרי לה בשר תמותות כיון שנתגיירה (3)ועוד קשה מהא דאמר בפ' ב' דסנהדרין (דף כא.) תמך בת יפת תואר היתה ולפיכך היתה מותרת לאמנון כדכתיב דבר עלי אל המלך כי לא ימנעני ממך, ואם לא בא דוד על מעכה אם תמר עד לאחר כל המעשים היאך היתה מותרת לאמנון והרי אחותו מאביו היתה שהרי אם תמר לאחר כל המעשים חשובה גיורת וליקוחין יש לה בה דבשלמא אם נפרש דיפת תואר מותרת מיד שפיר (דמי) מאי דקאמרה תמר כי לא ימנעני ממך לפי שהיתה מותרת לו דאיכא למימר שנתעברה אמה במלחמה שעדיין היתה אמה עובדת כוכבים וזו אינה חשובה כבתו של דוד דאין בן הבא מן העובדת כוכבים קרי בהך אלא בנה דולד עובדת כוכבים כמותה אבל לפירוש הקונטרס שלא אמר עליה עד לאחר כל המעשים קשה כדפירשתי ונראה

הידושין בב

והתניא לגבי קניי בהמה:

כיצד במסירה: אחזה בטלפה ברגליה, בשערה כגון שער הראש של הסוס, באוכף שעליה, בשליף משאו^א שעליה, בפרומביא^ב שבפיה, ובזוג שבצוארה: קנאה. כיצד במשיכה: **קורא לה והיא באה** או שהכיסה במקל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה.

נחלקו השיטות איזה מרחק צריכה הבהמה ללכת כדי לקנותה: רבי אסי ואמרי לה ר' אחא אומר עד שתהלך לפניו מלא קומתה. (תירוצ) אמרי בהמה אדעתא דמרה אזלה, עבד אדעתיה דנפשיה קאזיל.

אמר רב אשי עבד קטן שאין לו דעת כבהמה כבהמה דמי.

צורת קנין חזקה בעבד / קנין הגבהה

תנו רבנן כיצד בחזקה?

התיר העבד לו מנעלו של לוקח או הוליך כליו אחריו לבית המרחץ, הפשיטו,

הרחיצו, סכו גרדו לגרד את העור, הלבישו, הנעילו, הגביהו קנאו.

הגביהו רבו לו לא קנאו. אמר רבי שמעון לא תהא חזקה גדולה מהגבהה שהגבהה קונה בכל מקום.

(קושיא) השתא דאמרת הגביהו הוא לרבו קנאו, אלא מעתה שפחה כנענית

תקנה בביאה שהרי היא מגביהה אותו.

(תירוצ) כי קאמרינן זה נהנה וזה מצטער, הכא זה נהנה זה נהנה הוא. אין

להקשות שלא כדרכה שמאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרוייהו. ועוד משכבי

אשה כתיב הקישה הכתוב כדרכה לשלא כדרכה.

גר שמת שאין לו יורשים – לזכות בעבדו

ר' יהודה הנדואה מארץ כוש^א גר שאין לו יורשין הוא. חלש על מר זוטרא לשילוי

ביה חזייה דתקיף ליה עלמא טובא, כלומר שהיה נוטה למות, אמר ליה לעבדיה של

ר' יהודה 'שלוף לי מסנאי ואמטינהו לביתא' היה מתכוון שיהיה בעבודתו בעת שימות

ובכך לקנותו בחזקה, בכדי שהעבד לא יקנה את עצמו במיתת האדון.

איכא דאמרי העבד היה גדול הוה^ב - זה פירש למיתה וזה פירש לחיים

מר זוטרא.

[עד כאן דף כב עמוד ב]

(קושיא) ואזן לא והכתיב **ורצע אדוניו את אזנו במרצע?**

(תירוצ) אלא הייתי אומר ירצענה לאזן מאבראי דהיינו רחוק מן הדלת לקיים את הפסוק

'את אזנו' ואח"כ ויניחנה^א על הדלת וידקור מעבר השני כנגד אזנו בדלת לקיים

הפסוק 'באזנו ובדלת' תלמוד לומר **באזנו ובדלת**. הא כיצד?

דוקר והולך עד שמגיע אצל דלת.

דלת: שומע אני בין עקורה בלי מזוזות ומזוזות בארץ בין שאינה עקורה - ת"ל מזוזת:

מה מזוזת מעומד אף דלת נמי מעומד.

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר^א צרור מרגליות וצרור

הבושם תליון בצוואר לתכשיט:

מה נשתנה **אזן**^ב מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה אזן ששמעה קולי על הר

סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה

אדון לעצמו ירצע.

ור"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה **דלת ומזוזת** מכל

כלים שבבית? אמר הקב"ה דלת ומזוזת שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי

על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים

לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם.

מתניתין

עתה יבואר קניי עבד גוי הנקראים 'כנענים' על שם הפסוק לגבי כנען, בן נח, 'עבד עבדים':

עבד כנעני נקנה: בכסף ובשטר ובחזקה.

וקונה את עצמו מיד רבו:

בכסף על ידי אחרים שיתנוהו לרבו ע"מ לשחררו, אבל הוא עצמו לא יקבל, ואף שיעשה

תנאי שלא יהיה לרבו רשות בו לא יועיל, ובשטר על ידי עצמו דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: בכסף ע"י עצמו, ובשטר ע"י אחרים ובלבד שיהא הכסף משל

אחרים, שיתנו על מנת שאין לרבו רשות בו. [בהמשך יתבאר מחלוקת כיצד צריך

להתנות.]

גמרא

קניי עבד כנעני – מקור הדין

כתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחרים לרשת אחוזה הקישן הכתוב לשדה

אחוזה: מה שדה אחוזה נקנה בכסף בשטר ובחזקה, אף עבד כנעני נקנה בכסף

בשטר ובחזקה. אבל אינו חוזר לבעלים ביובל כמו שדה אחוזה משום שכתוב

לעולם בהם תעבדו.

קנין חליפין בעבדים

תנא אף בחליפין, ולא כתוב במשנה דתנא דידן מילתא דליתא במטלטלין קתני,

מילתא דאיתא במטלטלין לא קתני.

אמר שמואל עבד כנעני נקנה במשיכה.

כיצד? תקפו בחזקה ובא אצלו: קנאו.

קראו ובא אצלו: לא קנאו

הגמרא מקשה מדוע דינו של שמואל לא מופיע בברייתא, שהרי כתוב שם גם דברים

שנקנים גם במטלטלים, כמו שהזכרנו לעיל.

(קושיא) בשלמא לתנא דידן מילתא דאיתא במטלטלי לא קתני, אלא לתנא ברא

ניתני משיכה?

(תירוצ) כי קתני מילתא דאיתא בין במקרקעי בין במטלטלי: משיכה דבמטלטלי

איתא במקרקעי ליתא לא קתני.

(קושיא) קראו ובא אצלו לא קנאו?! להלן הברייתא שהגמרא מקשה ממנה עליו:

קנין מסירה ומשיכה בבהמה

^א איכא דאמרי גדול היה. העבד ונזהר בו שלא יזכה הוא בעצמו מן ההפקר לפיכך קדם לפני המיתה וזכה בו זה פירש למיתה יהודה הינדואה וזה פירש לחיים מר זוטרא תחתיו במקומו שלא יהיה העבד רגע אחד בלא אדון:

^א תוספות ד"ה כמין חומר. פירש הקונטרס צרור מרגליות או בשמים שתלוי בצואר נשים לתכשיט ור"ת פירש חומר מעשה [ר"ל המעשה דהיינו העונש כפי העבירה] וכן פירש הערוך. בלשון ערבי כשאומר לחבירו מה מעשיך אומר לו מה חמרך:

^ב תוספות ד"ה מה נשתנה אזן. יש במדרש דמרצע"ע בגימטריא ד' מאות (שנה) ולפי שהיו ישראל עבדים ארבע מאות שנה וגאלם הקב"ה והלך זה וקנה אדון לעצמו לפיכך ירצע במרצע העולה כך: